Ruskoaho, Hakonen, Tötterman 17.10.2023 258/04.01.01/2023

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

HE 41/2023
VNS 1/2023

# Lausunto: Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 ja Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024—2027

Julkisen talouden haasteet leimaavat sekä valtion talousarviota vuodelle 2024 että valtioneuvoston selontekoa julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024 - 2027. Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat KT jakaa huolensa julkisen talouden tilanteesta ja pitää välttämättömänä vakauttaa julkisen talouden velkaantumisuraa. Valtion talousarviossa vuodelle 2024 sekä julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2024-2027 luetellut toimet ovat oikean suuntaisia.

Julkinen talous on saatava kestävälle pohjalle ja tässä työllisyyden ja tuottavuuden parantamisella on ratkaisevan tärkeä rooli. Hyvinvointialueet ovat käynnistäneet toiminnan haasteellisissa olosuhteissa. Hyvinvointialueiden liikkumavara kehittää palveluita on kapea, sillä niitä ohjataan monin tavoin. Näyttää siltä, että esimerkiksi rahoituslain mukaisiin säästöihin ei kykene yksikään hyvinvointialueista määräaikaan mennessä. Taloudellisten päämäärien saavuttamista vaikeuttaa myös se, että kun työmarkkinaosapuolet sopivat työnantajan sivukulujen (esimerkiksi työttömyysvakuutusmaksut) vähentämisestä, hyvinvointialueiden rahoitusindeksin epäkohtien vuoksi säästöt eivät kanavoidu riittävästi hyvinvointialueille.

Samaan aikaan työvoimapula aiheuttaa vakavia ongelmia niin talouden kuin tasa-arvon näkökulmasta. Ostopalvelujen ja vuokratyövoiman voimakkaasti kasvaneet kustannukset kuitenkin tosiasiallisesti siirtävät työntekijöitä paikasta toiseen, sillä yksi uusi rekrytointi on toisesta paikasta pois. Kohonneet kustannukset myös kuluttavat aiempaan verrattuna suhteettoman paljon budjettivarallisuutta yhteen toimintoon, mikä rajallisen ja riittämättömän budjetin tilanteessa edellyttää leikkaamaan muita palveluja ja oman henkilöstön palkitsemista. Tilanne ei ole oikeudenmukainen tai tasa-arvoinen kenenkään kannalta.

Koska työvoiman määrä sote-palveluissa on riittämätön, ei kaikkia palveluita pystytä tuottamaan, vaikka henkilöstölle maksettaisiin mitä vain. Uusia palveluvelvoitteita ei pidä säätää enää julkisyhteisöille. Mitoituksia ja normeja tulee pikemminkin joustavoittaa.

## Työvoimaa lisättävä ja työllisyyttä nostettava

Työvoiman supistuva määrä vaikeuttaa Suomen talouden toimintakykyä. Työtuntien määrän lisääminen kasvattaisi kansantalouttamme ja tässä työllisyysasteen nostaminen sekä työperäisen maahanmuuton lisääminen ovat avainasemassa.

Työllisyysasteen nostaminen edellyttää monia toimia. Työllisyysastetta pyritään nostamaan sosiaaliturvaan tehtävillä uudistuksilla, joista ansiosidonnaiseen

työttömyysturvaan sekä indeksiperusteisten etuuksien leikkauksille on arvioitu suurimmat työllisyysvaikutukset, kun työntekeminen muuttuu aiempaan kannattavammaksi.

Sosiaaliturvauudistuksien lisäksi työllisyysvaikutuksia on toimilla, jotka madaltavat työllistämisen kynnystä. Tässä yhteydessä vakaan toimintaympäristön merkitystä investointien houkuttelemiselle on korostettava. Siksi työrauhalainsäädännön uudistamiselle on perusteet olemassa. Hallitusohjelmaan ja työrauhatyöryhmän esityksiin kirjatut muutokset ovat oikeansuuntaisia, mutta kaipaavat vielä tarkennuksia.

Työperäisen maahanmuuton nopeuttaminen erityisesti työvoimapula-aloilla on välttämätöntä, sillä se sekä parantaisi huoltosuhdetta että parantaisi mahdollisuuksia tuottaa julkisia palveluita kustannustehokkaasti. Maahanmuuton ja työllistymisen esteitä olisi poistettava, tutkintojen ja osaamisen tunnustamista parannettava ja kieli- ja muun täydennyskoulutuksen hankkimista sujuvoitettava. Maahanmuuttajan uudelleentyöllistymisen kolmen kuukauden aikarajaa on väljennettävä, jotta henkilöllä on tosiasialliset mahdollisuudet löytää uusi työpaikka.

Työllisyysasteen nostaminen ja työvoimapulan selättäminen ovat ratkaisevan tärkeitä päämääriä, jotta julkiset palvelut voidaan turvata kustannustehokkaasti ja saada julkinen velkaantuminen kuriin. Työvoimapulan sekä lainsäädännölliset velvoitteet tällä hetkellä ovat aiheuttaneet sen, että vuokratyövoiman ja ostopalvelujen hinnat ovat karkaamassa käsistä, mikä vaikeuttaa tavoitteita tervehdyttää julkista taloutta. Työvoimapulan ratkaisemiksi toimivia ja vaikuttavia keinoja on kiihdytettävä.

**Panostukset koulutuksen aloituspaikkoihin ovat riittämättömiä**

Työllisyysasteen nostamisessa pitäisi pyrkiä siihen, että mahdollisimman monella työmarkkinoille tulevalla olisi sellaista osaamista ja koulutusta, jolle työmarkkinoilla on kysyntää. Suomi on jäänyt nuorten korkeakoulutusasteessa jälkeen muista OECD-maista ja hallitusohjelman tavoite on kaukana. Nykyinen tilanne on erittäin epätarkoituksenmukainen, kun nuoret jonottavat vuosikausia opiskelupaikkaa suosituilta aloilta, kun samaan aikaan näillä aloilla kärsitään vakavasta työvoimapulasta.

Useat työvoimapulasta kärsivistä aloista ovat niitä, joiden tuottamien ammattilaisten varassa kuntien ja hyvinvointialueiden tuottamat julkiset palvelut pyörivät. Pullonkaulana ovat riittämättömät koulutusmäärät ja koulutuspolut, sillä kriittisiä julkisia palveluja tuottavat laillistetut ammattihenkilöt, ja laillistuksen edellytyksenä on koulutus.

Korkeakoulutuksen lisäämiseen kuitenkin varataan hallituskaudella vain reilut 40 miljoonaa euroa ja 11,7 miljoonaa vuonna 2024. Julkiset palvelut kärsivät vakavasta osaajapulasta ja lisää koulutuksen aloituspaikkoja tarvitaan moneen sosiaali- ja terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen ja opetuksen työvoimapulasta kärsivään alaan. Vakavaa pulaa on muun muassa lääkäreistä, hammaslääkäreistä, sosiaalityöntekijöistä, sairaanhoitajista, lähihoitajista, varhaiskasvatuksen opettajista ja erityisopettajista. Vuodelle 2024 budjetissa mainitulla reilulla 10 miljoonalla saataisiin kuitenkin esimerkiksi arvioilta noin 100 uutta lääkärikoulutuksen aloituspaikkaa vuodessa. Se on täysin riittämätön aloituspaikkalisäys lääkäripulan korjaamiseen, ja erittäin pieni raha verrattuna työvoimapulan aiheuttamaan vuokratyövoima- ja ostopalvelukustannusten kasvuun. Vuoden 2024 talousarvioon pitäisi löytää lisää resursseja aloituspaikkojen tuntuvaan lisäämiseen, jotta tasa-arvoiset palvelut on mahdollista järjestää tulevaisuudessa.

Kela-korvauksien lääkärinvastaanottopalkkioiden korottamiseen ollaan varaamassa 65,3 miljoonaa euroa vuonna 2024, mutta se ei tuo markkinoille yhtä ainutta lääkäriä lisää. Lisääntyvä kysyntä nykyisen lääkäripulan tilanteessa johtaa todennäköisesti hintojen nousuun ja edistää lääkärien siirtymistä julkiselta sektorilta yksityiselle sektorille.

Lisäksi työvoimapulaa ja kohtaanto-ongelmaa pahentaa aikuiskoulutustuen poistaminen. Aikuiskoulutustuki on ollut tärkeä väylä tulla esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalle, varhaiskasvatukseen ja opetusalalle joko muulla koulutuksella tai saada lisä- tai täydennyskoulutusta, jolla pätevöityy työvoimapula-ammatteihin. KT pitää tärkeänä, että aikuiskoulutustuen lakkauttamiselle löydetään korvaava vaihtoehto, joka turvaa uudelleen- ja jatkokouluttautumisen työvoimapula-aloille kustannustehokkaasti. Koulutusresurssit pitäisi kohdentaa henkilöille, jotka nostavat koulutustasoaan, sekä aloille, joiden ammattilaisista on pulaa. Tämä on ratkaisevan tärkeää säädellyillä sote-, kasvatus- ja opetusaloilla, joilla vaadittujen kelpoisuuksien saavuttaminen sekä osaamisen syventäminen ja laajentaminen työuran aikana edellyttävät tutkintopohjaista täydennys- ja lisäkoulutusta.

Olennaista on, että huolehditaan myös henkilöstön pysymisestä alalla, työkyvystä, työhyvinvoinnista ja työyhteisöjen ja organisaatioiden kyvystä kehittää tuottavuutta, tuloksellisuutta ja palvelujen vaikuttavuutta. Esimerkiksi TYÖ2030-ohjelma yhteistyöverkostoineen edistää edellä mainittua tavoitetta ja KT esittää 10 miljoonan euron vuosittaista panostusta ohjelman toteutukseen 2025–2027.

**Työvoima- ja yrityspalveluiden rahoitus sekä TE24-uudistuksen muutoskustannukset**

Pääministeri Orpon hallituksen pidemmän aikavälin tavoitteena on 80 prosentin työllisyysaste. Osana tätä tavoitetta hallitus uudistaa työttömyysturvaa. Työttömyysturvan uudistukset edistävät työllisyyttä vaikuttamalla etuuden saajien käyttäytymiseen: kannustamalla vastaanottamaan tarjolla olevaa työtä tai palveluja, jotka edistävät henkilön mahdollisuuksia saada työtä.

Valtion talousarvioesityksessä julkisten työvoima- ja yrityspalveluiden määrärahaksi ehdotetaan 184 miljoonaa euroa, mikä on 37 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Palveluiden vaikuttavuustavoitteiksi esitetään pyrkimys säilyttää ennallaan työttömyyden keskimääräinen kesto enintään 45 viikossa sekä virta yli kolmen kuukauden työttömyyteen alle 38 prosentissa. Työttömien työnhakijoiden määrä työ- ja elinkeinotoimistoissa sekä työllisyyden kuntakokeiluissa on kuitenkin kääntynyt nousuun. Se oli kuluvan vuoden elokuun lopussa 249 500 henkilöä, mikä on 10 400 enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Lisäys kohdistui lähes kokonaan työllisyyden kuntakokeilujen asiakaskuntaan. Näitä ovat pääsääntöisesti ne, jotka eivät ole oikeutettuja ansiopäivärahaan, alle 30-vuotiaat sekä maahanmuuttajat ja vieraskieliset.

Työvoima- ja yrityspalveluihin kohdistuvan rahoituksen vähentäminen tulee edellyttämään rahoituksen tehokkaampaa kohdistamista näihin ryhmiin, joilla on lähtökohtaisesti suurempi riski työttömyyden pitkittymiseen. KT ehdottaa "Työllisyys ja yrittäjyys" -kohdan yleisperusteluihin lisättäväksi työvoima- ja yrityspalveluiden määrärahojen osalta pyrkimyksen kohdistaa toimia etenkin niihin, joilla on suurempi riski pitkittyneeseen työttömyyteen.

TE-palvelujen järjestämisvastuu siirtyy kunnille 1.1.2025. Kunnille korvataan siirrosta aiheutuvat muutoskustannukset. Talousarvioesityksessä esitetään 34 miljoonan euron kertamäärärahaa, joilla korvattaisiin TE-palvelujen siirrosta aiheutuvat laskennalliset

kustannukset kunnille. Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat KT ja kunnat toivat esille jo lain valmistelun yhteydessä, että uudistuksesta johtuvat muutoskustannukset tulee korvata täysimääräisesti. Kuntien näkökulmasta muutoskustannuksiin vaikuttaviin tekijöihin liittyy edelleen epävarmuutta ja laskennallisiin kustannuksiin perustuva korvaus voi olla riittämätön. Esimerkiksi tietojärjestelmämuutoksiin liittyvät kustannukset voivat olla toimijan koosta riippumattomia, mihin laskennallinen korvaus puolestaan perustuu. KT esittää, että tältä osin toteutuneita kustannuksia tullaan seuraamaan ja kustannukset korvaamaan kunnille mahdollisissa lisätalousarvioesityksissä.